

ἔργον δὲν ἦτο ὁ θάνατος οὗτος, ὅστις θὰ εἶνε τὸ τέρμα τοῦ ἡμετέρου μαθήματος.

Θὰ περιλάβῃ λοιπὸν τὸ ἡμέτερον μάθημα τὴν βραχείαν, ἀλλ' ἐνδοξὸν πεντηκονταετίαν ἀπὸ τῆς μάχης τῆς ἐν Πλαταιαῖς μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν τοῦ Περικλέους πρὸς τῷ τελευτᾷ ὄντος, περικαθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι καὶ τῶν φίλων οἱ περιόντες, λόγον ἐποιοῦντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως, ὅση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀνεμετροῦντο καὶ τῶν τροπαίων τὸ πλῆθος· ἐννέα γὰρ ἦν ἃ στρατηγῶν καὶ νικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πόλεως»¹. Ὡς εἰκὸς ἡ ἱστορία τῆς πεντηκονταετίας ταύτης περιστρέφεται μάλιστα ἢ σχεδὸν μόνον περὶ τὰς Ἀθήνας. Θὰ παραλάβωμεν τὴν πόλιν τέφορον καὶ κόριν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πέρσου καὶ θὰ παραδώσωμεν αὐτὴν ὠραίαν ὡς νύμφην καὶ ἰσχυρὰν ὡς ἡρώϊνην εἰς τὸν Κλέωνα καὶ τὸν Νικίαν καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἡ πόλις θὰ πέσῃ διὰ τὴν ἐγερθῇ καὶ πάλιν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἔγερσιν ἐκείνην θὰ ἐπακολουθήσῃ δεινότερα πτώσις, καὶ εἰς ταύτην πάλιν ἄλλη δεινотάτη μετὰ καὶ πύσης τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ὅταν δ' ἐπέλθῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, θὰ συντείνῃ οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ ἀναστῶσιν αἱ Ἀθῆναι ὡς μητρόπολις τῆς νέας Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς γερᾶς Ἀκροπόλεως ἢ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους μεγάλη δόξα.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΥΛΙΣΜΟΥ *

Δὲν διαφιλονεικοῦνται τὸ πρῶτον ἤδη αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι περὶ Θεοῦ, περὶ ψυχῆς καὶ περὶ μελλούσης ζωῆς. Ἀλλ' οὐδέποτε αἱ ἀλήθειαι αὗται κατεπολεμήθησαν τοσοῦτον λυσσῶδῶς, ὅσον σήμερον. Οὐδέποτε οἱ πολέμιοι τῶν ἀληθειῶν τούτων μετήλθον γλῶσσαν τοσοῦτον τραχείαν, ὅπως τοσοῦτον βάνυσον καὶ χυδαῖον, ὅσον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Δριμύτεροι, εἴπερ ποτέ, ἐξεγείρονται οἱ ὕλισται σήμερον, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι δὲν ἔχομεν χρεῖαν Θεοῦ εἰς ἐξήγησιν τοῦ κόσμου. Ἀναφανδόν, μετ' ἐγκαυχήσεως μάλιστα ἀνκηρύττουσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, δὲν ὑπάρχει πνεῦμα, δὲν ὑπάρχει ὀργανικὴ ζωή. Ὑλῃ, ὕλῃ μόνον καὶ οὐδὲν πλέον ὑπάρχει. Μόνη ἡ ὕλη εἶναι αἰωνία. Μόνη ἡ ὕλη παρήγαγε πάντα τὰ ὄντα. Ἐν τῇ ὕλῃ μόνον καὶ διὰ τῆς ὕλης ὑπάρχουσι πάντα. Πᾶν τὸ ὑπάρχον σύγκειται κατὰ τοὺς νεωτέρους τοῦ ὕλισμοῦ ἀντιπροσώπους ἐξ ἀπείρων μερῶν καὶ ἐκ τῶν μερῶν τούτων, ἀτόμων καλούμενων, προέρχονται πάντα. Οὕτως ἢ ἄλλως συντιθέμενα τὰ ἄτομα παράγουσι τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα, τὸν ἄνθρωπον. Ἀποσυντιθέμενα αὖθις μεταποιεῖνται αἰωνίως καὶ μετασχηματίζονται εἰς νέας μορφὰς ζωῆς. Μόνα τὰ ἄτομα

¹ Πλουτ. Περ. 38.

* Ἀπηγγέλη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 3 Νοεμβρίου.

ταῦτα εἶναι ἄφθαρτα καὶ αἰώνια. Πάντα τὰ λοιπὰ ἐπὶ γῆς ἀπὸ τῶν ἀπλου-
στάτων καὶ ἀτελεστάτων μέχρι τῶν συνθετωτάτων καὶ τελειοτάτων εἶναι
ἀπλοῦν φκινόμενον, τυφλὴ παιδιὰ τύχης, ἥτις τὰ ἄτομα ὅτε μὲν οὕτως, ὅτε
δ' ἄλλως μετασχηματίζει.

Ὅποια φοικῶδης διδασκαλία, ἥς οἱ ἀντιπρόσωποι τείνουσιν οὐχὶ νὰ κα-
ταπολεμήσωσι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πρόληψιν καὶ δεισιδαιμονίαν, οὐχὶ νὰ
μεταποιήσωσι ταύτας ἢ ἐκείνας τὰς παχυλάς, ὀρησκειντικὰς ἰδέας, οὐχὶ ν' ἀρνη-
θῶσι τὸ κύρος τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, ἀλλὰ ν' ἀπαλείψωσι ἀπὸ τῆς ἀν-
θρωπίνης φύσεως τὰς εὐγενεστάτας καὶ θετικωτάτας ἰδέας, τὴν ἰδέαν περὶ
Θεοῦ καὶ τὴν ἰδέαν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, ἥτοι ν' ἀπογυμνώσωσι τὸν ἀν-
θρωπον παντὸς ὑψηλοῦ καὶ γενναίου αἰσθηήματος, ν' ἀποκόψωσι ριζηδὸν τὰς
πτέρυγας τῆς φκντασίας, νὰ ὑποβιάσωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀ-
λόγων ζώων καὶ νὰ ἐπενέγκωσι τελείαν ἀποσύνθεσιν καὶ νάρκην εἰς τε τὸν
πνευματικόν, ἠθικόν καὶ κοινωνικόν κόσμον.

Ἡ φοβερωτάτη τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς νόσος εἶναι ὁ ὕλισμός. Ἐν τῷ βίῳ
αὐτῶν χιλιάδες καὶ μυριάδες ἐφαρμόζουσι τὸν ὕλισμὸν, διὸ εὐκόλως ἀσπάζον-
ται τὰς θεωρίας τοῦ τερατώδους τούτου συστήματος. Ἡ καθ' ἡμᾶς ἐποχὴ
εἶναι ἐποχὴ τῆς ὕλης. Ἄπας αὐτῆς ὁ βίος καταναλίσκεται ἐν τῇ ὕλῃ. Χρῆμα
καὶ ἀπόλαυσις, ἰδοὺ ὁ μόνος τοῦ ἀνθρώπου σκοπός! Οὐδὲν ἄρα θαῦμα ὅτι αἱ
ὕλιστικαὶ θεωρίαι διαδίδονται τοσοῦτον ταχέως. Ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος εὐχεταί
καὶ ποθεῖ, ταῦτα καὶ πιστεύει ἀσμένως. Ὅ,τι ἡ καρδία ἀγαπᾷ, περὶ τούτου
ὁ νοῦς πείθεται εὐκόλως. Ἀπειρα δηριώδη συγγράμματα μεταδίδουσι τὰς
ἰδέας ταύτας, αἱ δὲ ὕλιστικῶς φρονοῦσα ἐποχὴ ἀσπάζεται πρὸς ἀκαταλόγι-
στον αὐτῆς ἠθικὴν βλάβην.

Δὲν ἔλειψεν, δὲν λείπουν μοίρα κακῆ οἱ παντοιοτρόπως ζητοῦντες νὰ εἰ-
σαγάγωσι καὶ παρ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀρτισυστάτῳ καὶ στερεᾷ τροφῇς χρεῖαν
ἐχούσῃ κοινωνίᾳ ἡμῶν, τὰς ὕλιστικὰς ταύτας ἰδέας, αἵτινες ἄρδην ἀνέτρεψαν
ἢ ἀπειλοῦσι ν' ἀνατρέψωσιν ἔθνη πρὸ αἰώνων καταβαλόντα θεμέλια ἀκλό-
νητα τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως. Ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ
αἰτία ἡ παρορμήσασά με ν' ἀναπτύξω σήμερον ἐνώπιον ὑμῶν τὰ κατὰ τὸν
ὕλισμὸν. Περιττὸν νὰ προσθέσω ὅτι καὶ τὸ δυσχερές τοῦ θέματος καὶ τὰ
στενὰ ὅρια μιᾶς ὁμιλίας δὲν μοὶ ἐπέτρεψαν νὰ πρκαθέσω πρὸ ὑμῶν σκιαγρά-
φημά τι τέλειον κατὰ τὸ ἐρικτὸν καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦ θέματος σκοπὸν
ὅπωςδῆποτε ἀνταποκρινόμενον. Ἐπειρᾶθην ἐν τούτοις νὰ πρκατευθῶ τὸ
θέμα ὡς οἷόν τε πληρέστερον καὶ εὐληπτότερον· διὸ ἐλπίζω ὅτι μετὰ τῆς
συντόνου προσοχῆς θὰ τύχω καὶ τῆς ἐπαικοῦς ἡμῶν κρίσεως καὶ ἐπὶ τῇ ἐλ-
πίδι ταύτῃ μεταβαίνω εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θεματός μου.

Κατὰ τοὺς ὕλιστάς λοιπὸν δὲν ὑπάρχει Θεός, δὲν ὑπάρχει πνεῦμα ἐν τῷ
ἀνθρώπῳ, δὲν ὑπάρχει ὀργανικὴ ζωὴ ἐν τῇ φύσει· ὕλη μόνον ὑπάρχει καὶ

οὐδὲν πλέον. Ὑπάρχει μόνον πληθὺς ἀτόμων, ἅτινα ἀπ' αἰώνων ὑφίσταμενα, ποικιλοτρόπως δὲ συντιθέμενα παράγουσι πάντα τὰ ὄντα. Τὰ ἅτομα ταῦτα εἶναι ἀφθαρτα, ἀδιαίρετα, ἀναλλοίωτα, ἅπεια καὶ ἀδιαχώρητα.

Ἐν πρώτοις ἐρωτῶμεν, πόθεν οἶδεν ὁ ὕλισμός ὅτι ὑπάρχουσιν ἅτομα; Αὐτοὶ οἱ ὕλισται ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ ἅτομα ταῦτα δὲν ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις, ὅτι εἶναι ἀόρατα! "Αν τῷ ὄντι ὑπῆρχον ὄντα τοιαῦτα, μόνον διὰ τοῦ νοῦ, μόνον διὰ συλλογισμῶν θὰ εἶχομεν γνῶσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον κατὰ τοὺς ὕλιστάς, καθ' οὓς νοῦς, πνεῦμα καὶ τὰ παρόμοια εἶναι φληναφήματα. Μόνη ἡ αἰσθητὴ παρατήρησις, μόνον ὅ,τι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν καὶ διὰ τῶν χειρῶν νὰ ψηλαφήσωμεν εἶναι, κατὰ τοὺς ὕλιστάς, πραγματικὸν καὶ μόνιμον. Πῶς λοιπὸν λαλοῦσι περὶ ἀτόμων, ἅτινα δὲν βλέπουσιν, ἅτινα ὁμῶς ὑφίστανται πράγματι καὶ παράγουσι τὸ σύμπαν; Πῶς λαλοῦσι περὶ ἀρχῆς τῶν ὄντων μὴ ὑποπιπτούσης εἰς τὰς αἰσθήσεις; Αὐτὸς ὁ Virchow λέγει "Καὶ ταῦτα τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἄγουσιν ἐν τέλει εἰς γενικὰς τινὰς ἀρχάς, αἵτινες ἐν μέρει μόνον ἀποδείκνυνται θετικῶς, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος εἶναι τῶσον ὑποθετικαί, ὥστε ἀμφίβολον, ἂν δύνανται αὐταὶ νὰ ὑφίστανται ἐπὶ μακρόν. Οὕτως ἔχει ὡς πρὸς τὴν περὶ ἀτόμων διδασκαλίαν . . . περὶ ὧν οὐδεὶς ἀπέδειξεν ὅτι ἀποτελοῦσιν ἀπαχρῶσαν βάσιν θεωρίας τῶν ὄντων» (Archiv für pathol. Anatomie. Bd. IX. I. s. 12).

Ἐν τούτοις, λέγουσιν οἱ ὕλισται, ἂν δὲν ἀποδεχθῶμεν τὰ ἅτομα ταῦτα, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν κόσμον. Ἀλλὰ τίς δύναται ν' ἀποδεχθῇ διδασκαλίαν οὕτως αὐθαίρετον καὶ ἀναπόδεικτον;

Ἐπειτα ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἐγγύτερον ἐξεταζόμενος δὲν δύναται νὰ σταθῇ. "Αν σπουδαίως μελετήσωμεν αὐτὸν, θ' ἀνκαλύψωμεν πληθὺν ἀντιφάσεων.

Οἱ ὕλισται ἀποδέχονται ἄπειρον ἀτόμων πληθύν' ἀλλ' ἄπειρος πληθὺς εἶναι τι ἀδύνατον διότι ἕκαστος ἀριθμὸς ὡς τοιοῦτος δύναται ν' αὐξηθῇ, εἰς ἕκαστον ποσὸν δύναται νὰ προστεθῇ νέον ποσόν' ἀλλ' ὅ,τι δύναται ν' αὐξηθῇ δὲν εἶναι ἄπειρον. Τὰ ἅτομα δυνάμεθα διὰ τοῦτο ν' ἀποδεχθῶμεν τὸ πολὺ ὡς πολλότητα, πολλότητα ἀναγκαίων, ἀπολύτων, ζώντων ὄντων. Ἀλλὰ καὶ λογικῶς εἶναι τοῦτο ἀπαράδεκτον, διότι ὁ νοῦς πρὸς ἐξήγησιν τοῦ παντός φθάνει εἰς ἓν ἀναγκαῖον ὄν, εἰς πρώτην τινὰ ἀρχήν, οὐχὶ δὲ εἰς πολλότητα πρώτων ἀρχῶν. Διότι ἡ πολλότης αὕτη θὰ ὑπῆρχε μόνον ἐν ὀρισμένῳ τινὶ ἀριθμῷ· πῶς ὁμῶς θὰ ἡτιολογεῖτο ἡ ἀποδοχὴ ὀρισμένου τινὸς ἀριθμοῦ ἀτόμων; Διὰ τί ἀκριβῶς τόσα, διὰ τί οὐχὶ περισσότερα ἢ ὀλιγώτερα; Αὕτη ἡ πολλότης, ἐκφαινομένη διὰ τοῦ ἀριθμοῦ, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ἅτομα ἔλαβον ἀρχήν.

Ἐπειτα, ἂν ᾔνοι ἀληθὲς ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει ἢ ἡ ἄπειρος αὕτη τῶν ἀτόμων πληθὺς καὶ ὅτι ταῦτα πολυειδῶς συγκροτούμενα ἀποτελοῦσι τὸ σύμπαν, πόθεν τὰ ἅτομα ταῦτα; Τίς παρήγαγεν αὐτὰ ἐν τῇ ἀπειρίᾳ αὐτῶν; Τίς ἐθῆκε τὰς ιδιότητας εἰς τὰ ἀμετάβλητα ταῦτα καὶ ἀδιάφθορα ὄντα;

Τίς συντίθενται αὐτὰ οὕτως, ὥστε σήμερον νὰ σχηματίζωσι δένδρον, αὔριον λίθον καὶ ἔπειτα ἄνθρωπον; Τίς συγκροτεῖ αὐτὰ ἐν τάξει πρὸς ἀλλήλα, ὥστε νὰ μὴ ἀποσυντίθενται πάλιν μετὰ τινα χρόνον; Οὐδεμία εἰς ταῦτα ἀποκρίσις.

Οὕτω, λέγουσιν οἱ ὑλισταί, φανταζόμεθα τὸν κόσμον παραχθέντα καὶ οὕτω πρέπει νὰ ᾔηται. Ἡ, λέγουσι, τὰ ἄτομα ταῦτα εἶναι αἰώνια καὶ κατὰ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὑπάρχοντας νόμους συντίθενται καὶ ἀποσυντίθενται. Πῶς τοῦτο συμβαίνει εἶναι ἀκατάληπτον. Καὶ ἀναγκάζομεθα μὲν νὰ πιστεύωμεν ἔστιν ὅτι τὰ ἀκατάληπτα, ἀλλὰ τὰς ἀντιφάσεις, τὰ ἀδύνατα δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεύωμεν. Καὶ ἀντιφάσεις, ἀδύνατα προβάλλουσιν ἡμῖν οἱ ὑλισταί λέγοντες ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, πνεῦμα, ὁργανικὴ ζωὴ, ἀλλ' ἄτομα μόνον αἰώνια, τοῦθ' ὅπερ πρέπει ν' ἀποδεχθῶμεν, διότι ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσιν οἱ τοῦτο ἰσχυριζόμενοι.

Ἄν τὰ ἄτομα δὲν ἐπλάσθησαν, ἀλλ' εἶναι αἰώνια, τότε εἶναι αὕτη ἡ ἄπειρος οὐσία καὶ πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ἔχωσι τὰς ιδιότητας τῆς αἰωνίου καὶ ἀτελευτήτου οὐσίας. Ἀλλ' εἶναι τοῦτο δυνατόν;

Ἡ ἀπόλυτος οὐσία εἶναι μία. Δύο ἢ πλείότεραι ἀπόλυτοι οὐσὶαι θὰ ἀπέκλειον ἀλλήλας. Καὶ ὅμως κατὰ τοὺς ὑλιστάς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἄπειρον πλῆθὺν οὐσιῶν ἀπολύτων!

Ἡ ἄπειρος οὐσία εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀμετέβλητος. Πᾶσα μεταβολὴ ἀποκλείεται ἀπ' αὐτῆς· διότι οὐδὲν οὔτε ν' ἀφαιρεθῇ οὔτε νὰ προστεθῇ εἰς αὐτὴν δύναται. Ἀλλ' ἐνταῦθα βλέπομεν ἀκατάπαυστον μεταβολὴν, νέαι πάντα συμπλέγμεθα καὶ μορφὰς ἀτόμων, ἅτινα συγκροτοῦνται, διαλυομένων τῶν παλαιῶν. Ἡ οὐσιώδης ιδιότης πάντων τῶν σωμάτων τῶν ἐκ τῶν ἀτόμων τούτων παραγόμενων εἶναι τὸ μεταβλητόν.

Ἡ ἀπόλυτος οὐσία ὑφίσταται κατ' ἑαυτήν, εἶναι ἀνεξάρτητος· διότι ἄλλως δὲν θὰ ἦτο ἀπόλυτος. Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ ἐν ἄτομον ὀρίζει τὸ ἕτερον, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἑτέρου, ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸ ἕτερον.

Ἡ ἀπόλυτος οὐσία εἶναι ἐν τέλει ἀπλή καὶ ἀδικαίρατος· ἄλλως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἀπ' αἰώνων· δὲν ἐπιτρέπεται δὲ σύνθεσις τις μετ' ἄλλων ὄντων. Ἐνταῦθα ὅμως τὰ ἄτομα συντίθενται πρὸς ἀλλήλα καὶ ἀποτελοῦσι σύνθετον καὶ δικαιρετὴν οὐσίαν.

Ἐξετάσωμεν τὸν ὑλισμὸν καὶ ἄλλως, ἵνα νέας ἀνακαλύψωμεν ἀντιφάσεις. Τὰ ἄτομα, λέγουσιν οἱ ὑλισταί, τὰ αἰώνια ταῦτα ἄτομα εἶναι ἅποια, δὲν ἔχουσιν ὀρισμέναν ιδιότητος καὶ ὅμως διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀπέρρευσεν ἡ ποικιλία τῶν ὄντων. Χαρακτηρίζονται τὰ ἄτομα ὡς ἀσυνείδητα, ὡς σωματικὰ ὄντα, καὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν παρήχθη ἡ συνείδησις. Χαρακτηρίζονται ὡς νεκρά καὶ ἄψυχα, ὡς μὴ ἐλεύθερα, καὶ ὅμως ἐκ τῆς συνθέσεως αὐτῶν παρήχθη ἡ ζωὴ, τὸ πνεῦμα, ἡ ἐλευθέρη κίνησις. Συνέρχονται καὶ συντίθενται ἐν ὀρισμένῃ τάξει καὶ ὅμως οὐδεὶς οὔτε ἐν αὐτοῖς οὔτε

ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχει νόμος, καθ' ὃν ταῦτα συντίθενται καὶ ἀποσυντίθενται, «Δυσκόλως, λέγει ὁ Hoffmann, δυσκόλως ὑπόθεσις τις εἰς ἐξήγησιν τῶν ὄντων περιέχει τοσαύτας ἀντιφάσεις, ὅσας ἡ ὀλιστική. Ἐκ τοῦ ἀματαβλήτου παράγεται ἡ μεταβολή, ἐκ τοῦ ἀφθάρτου τὸ φθαρτὸν, ἐκ τῆς ἀπολύτου ἡρεμίας ἡ κίνησις, ἐκ τοῦ θανάτου ἡ ζωὴ, ἐκ τοῦ ἀναίσθητου τὸ αἰσθητὸν, ἐκ τῆς τυφλῆς ἐνεργούσης αἰτίας ὁ σκοπός, ἐκ τοῦ ἀλόγου τὸ λογικόν, ἐκ τοῦ σωματικοῦ τὸ πνευματικόν» (Hoffmann, *Zur Widedlegung der absoluten u. bedingten Atomistik.* s. 22).

Ὁ ὀλισμὸς οὐ μόνον δὲν δύναται ν' ἀποδείξῃ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν κόσμον ἐν ταῖς ἐκφάνσεσιν αὐτοῦ.

Δὲν ἐξετάζομεν τὰ ἀνόργανα ὄντα, τὸ καλούμενον ἀνόργανον τῆς φύσεως βασιλείον, εἰ καὶ ἡ κίνησις καὶ ἡ ζωὴ, ἅπερ ἐν αὐτῷ παρατηροῦμεν, δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῆς ὕλης. Βλέπομεν πάντα τῆς φύσεως τὰ συστατικὰ ἀπὸ τῶν ἀστέρων μέχρι τῶν ἐν τοῖς κόλποις τῆς γῆς μετὰλλων διηλεκτῶς κινούμενα, καίτοι δὲ ἡ ζωὴ ἐν τισι τῶν ὄντων τούτων ἐκφάνεται ἀσθενῆς λίαν, ἀνάγκη ἐν τούτοις νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἔλαβόν ποτε ἀρχὴν τινὰ καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ προέρχῃται ἐκ τῆς ὕλης, ἥτις καθ' ἑαυτὴν εἶναι νεκρὰ καὶ ἀκίνητος. Μεταβαίνομεν εἰς τὴν ὀργανικὴν ζωὴν, ἣν βλέπομεν ἐν τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζώοις, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ἐνταῦθα βλέπομεν τι πλεον ἢ ἀπλὴν σύνθεσιν ἀτόμων διαφόρων. Παρατηροῦμεν ζωὴν, ἥτις κατὰ νόμον ἐσωτερικὸν καὶ μορφήν ὀρισμένην ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν καὶ αὖξαι. Ἐν τῷ φυτῷ ἕκαστον σπέρμα ἀναπτύσσεται εἰς ὀρισμένην μορφήν καὶ χεῖρα ἀφ' ἑαυτοῦ. Τὸ ρόδον γίνεται ρόδον καὶ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν πῶς τὸ ἄνθος τοῦτο βρῦχέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς αὖξαι ἀφ' ἑαυτοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ παρατηροῦμεν εἰς τὰ σώματα τῶν τε ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Οὐδὲν προστίθεται ἔξωθεν εἰς πάντα ταῦτα τὰ ὀργανικὰ πλάσματα, ἀλλὰ πάντα ἀναπτύσσονται ἔσωθεν. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ζωὴ αὕτη κατὰ τοὺς ὀλιστάς; Ἄν ἡ δημιουργία εἶναι ἀπλὴ συνέλευσις ἀτόμων, τυχαίως συντιθεμένων καὶ ἀποσυντιθεμένων, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ εἰς τινὰ ὄντα ζωὴ, ἀφ' ἑαυτῆς ἀναπτυσσομένη κατ' ἴδιον νόμον; Ἄν κατὰ τοὺς ὀλιστάς ὁ κόσμος ἦτο εἶδος ψαμμιοθήκης, ἐνθα ἅπειρα άτομα ὑπὸ τῆς τύχης τῆδε κατεῖσε ἀνατινάσσονται, ἡδύναντο ἴσως τινὰ ἐξ αὐτῶν νὰ μένωσι μετ' ἀλλήλων προσηρητημένα, ἀλλ' ἀδύνατον ν' ἀναφανῇ ἐν αὐτοῖς ζωὴ.

Παρατηροῦμεν ἔπειτα, μετὰ πόσης σκοπιμότητος εἶναι διατεθειμένα πάντα τὰ ὀργανικὰ σώματα, ἀπὸ τῆς ἐλαχίστης καλάμης μέχρι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Πάντα ἀρμύζουσι πρὸς ἀλλήλα. Οὔτε παρὰ τοῖς φυτοῖς οὔτε παρὰ ζώοις οὔτε ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι βλέπομεν μέλος τι πλειότερον ἢ ὀλιγότερον. Ἐκαστον μέλος προσαρμόζεται ἐντελῶς πρὸς τὸ ὅλον καὶ οὐδὲν δυνάμεθα ν' ἀφαιρέσωμεν ἢ ν' ἀνταλλάξωμεν χωρὶς νὰ προκύψῃ ἐντεῦθεν ἑκτρωμάτι. Πολλῷ ἥττον δυνάμεθα μέρη ὄντος τινὸς νὰ προσθέσωμεν εἰς τι ἄλλο

χωρίς νὰ συλήσωμεν ἐκεῖνο καὶ νὰ παραμορφώσωμεν τοῦτο. Ἐκαστὸν ὀργανικὸν σῶμα παράγει ἐξ ἑαυτοῦ πάντα αὐτοῦ τὰ μέλη καὶ παράγει αὐτὰ προσφορώτατα. Τὸ ὀργανικὸν σῶμα κατὰστρέφεται μᾶλλον ἢ προσλαμβάνει ξένα στοιχεῖα. Πῶς ἐξηγοῦνται ταῦτα πάντα, ἂν πάντα τὰ ὄντα προέρχωνται ἐξ ἀπλῆς συνελεύσεως ἀτόμων; Ἄν ὁ ὀργανισμὸς ἦτο τὸ προϊόν ὑλικῶν δυνάμεων, θὰ ἠδύναντό τις νὰ παράγῃ ζῶν σῶμα διὰ τῆς καταλλήλου αὐτῶν ἐνότητος. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλας τὰς προόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν οὐδεὶς οὐδ' ἐφικτόσθι νὰ παραγάγῃ ζῶν τι σῶμα, ἀλλ' οὐδὲ ἀπλοῦν φυτὸν, ἀλλ' οὐδὲ ἀπλοῦν φύλλον φυτοῦ. Τὰ στοιχεῖα, τὰ χημικὰ συστατικὰ τοῦ ζωικοῦ σώματος εἶναι γνωστὰ καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν σαφέσταται, καὶ ὅμως οὐδέποτε κατώρθωσεν ἡ ἐπιστήμη νὰ παραγάγῃ ὀργανισμόν τινα. Ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι πρόδηλος. Ἐλλείπει ἡ ἀρχή, ἥτις δὲν ἐδόθη τῇ ἐπιστήμῃ, ἐλλείπει ἡ ζωτικὴ ἀρχή, ἡ ψυχὴ, ἣν ὁ δημιουργὸς ἐνεφύτευσεν εἰς τὰ ὄντα, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μόνον περὶ τὰς φυσικὰς καὶ χημικὰς ιδιότητας τῆς ὀργανικῆς καὶ ἀνοργάνου φύσεως.

Σκροστέρα δείκνυται ἡ ἀσθένεια τοῦ ὑλισμοῦ εἰς ἐξήγησιν τῶν φαινομένων, ἂν ἐξετάσωμεν τὰ εἶδη καὶ γένη τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Κοινὴ ἀρχικὴ μορφή, τύπος ὁ αὐτὸς αἰεὶ παραμένων εἶναι ἐγκεχαρκαγμένος εἰς πάντα τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἐν παντὶ γένει καὶ εἴδει ἐκφαίνεται ὁρισμένη τις ιδέα. Τὰ εἶδη ταῦτα καὶ γένη παρέμειναν τὰ αὐτὰ δι' ὅλων τῶν αἰώνων. Τὸ βασίλειον τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων εἶναι τὸ αὐτὸ, ἀφ' οὔτου ὑπῆρξεν ἄνθρωπος. Ἠφανίσθησαν ἴσως εἶδη τινὰ καὶ γένη, ἀλλ' οὐδὲν μετεβλήθη ἀπ' αἰώνων τοσοῦτον, ὥστε νὰ μετατραπῇ εἰς ἕτερόν τι. Οὐδεὶς ἄνθρωπος, οὐδὲν ζῶον προσέλαβε νέον ὄργανον ἢ νέον μέλος. Πόθεν ἡ διαρκὴς αὕτη τάξις καὶ κανονικότης, ἂν πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ ἦτο παιδιὰ ἀτόμων, ἅτινα σήμερον οὕτως καὶ αὔριον ἄλλως ἀνατινάσσονται; Πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἄνευ τῆς διατακτικῆς τοῦ Ὑψίστου δεξιᾶς;

Ἔτι πλέον. Πᾶν εἶδος καὶ γένος τῶν ὀργανικῶν ὄντων ἀποτελεῖ τι καθ' ἑαυτὸ ὑπάρχον, τὸ αὐτὸ αἰεὶ παραμένον, πάντοτε ἑαυτὸ μόνον γεννῶν, συντηροῦν καὶ διακονίζον. Ἐκαστος ὀργανισμὸς παράγει ὅμοιον ὀργανισμόν. Πάντα γεννῶνται ἐξ ἐνὸς σπέρματος, ὅπερ δὲν ἀποβαίνει ἄλλο τι ἢ ἐκεῖνο, ἐξ οὗ παρήχθη. Ἐπὶ τοῦ ρόδου οὐδέποτε βλαστάνει κρόμμυον. Ἐπὶ τοῦ κρομμύου οὐδέποτε φύεται ἄνθος. Ζῶόν τι δὲν γεννᾶται τοιοῦτον ἐξ ἀνομοίου γένους ἢ εἶδους. Πᾶν τὸ ὑφιστάμενον προέρχεται ἐκ σπέρματος ὁμοιάζοντος ἐντελῶς πρὸς τὸ ὄν, ἐξ οὗ ἐλήφθη. Ἰσχυρίσθησαν πολλοὶ, ὅτι ὀργανισμοὶ τινες δύνανται νὰ προσέλθωσιν ἐξ ὀργανισμῶν ἀνομοίων ἢ καὶ ἄνευ σπέρματος; ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἀπεδείχθη ἀβάσιμος ὑπὸ τῶν ἐρευνῶν διασήμων φυσιολογῶν. Ἄν λοιπὸν πάντα τὰ ὄντα ἦσαν ἀπλῆ ἀτόμων συνέλευσις, πόθεν αἱ μυριάδες τῶν ὀργανικῶν σωμάτων, ἅτινα οὐδέποτε γεννῶσιν ἐξ ἑαυτῶν ἄλλοιόν τινα ὀργανισμόν; Πῶς τὰ τυχαίως συνελλόντα ἄτομα ἐτήρησαν τὴν

αὐτὴν πάντοτε τᾶξιν; Ποῖος δάκτυλος ἠνάγκασεν αὐτὰ πρὸς τοῦτο; Διὰ τί δὲν παράγουναι πάντοτε νέα ὄντα, νέα εἶδη καὶ γένη;

Ἀλλὰ τοῦ ὕλισμοῦ ἡ γυμνότης καταδείκνυται πασιφανέστατα, ὅταν πρό-
κηται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Καὶ λέγουσι μὲν οἱ
ὕλισται, ὅτι δὲν ἔχομεν ψυχὴν, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον δὲν εἶναι εὐκόλῳ ν' ἀπο-
δειχθῇ. Ἔχομεν αὐτοσυνειδησίαν, ἥτοι νοοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς ἀδιαίρετον
ἐνότητά, ὡς τὸ κέντρον τῆς ιδίᾳς ἡμῶν ἐνεργείας, ὡς αὐθόπαρκτον προσω-
πικὸν ὃν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ὄντων καὶ τὴν αὐτοσυνειδησίαν ταύτην οὐδὲν
ζῶον οὐδ' ἕτερόν τι ἐπὶ γῆς δημιουργημὸς φέρει ἐν ἑαυτῷ. Σκεπτόμεθα, ἥτοι
ἐπιγινώσκομεν ἀληθείας, αἵτινες εἶναι ἀναγκασταὶ καὶ καθολικαί, αἵτινες δὲν
ἐκφαίνονται ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ὡς τοιαῦται. Αἰλοῦμεν καὶ ἡ γλῶσσα
εἶναι ἡ ἐκφάνσις τῆς διανοίας. Εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν
συνείδησιν ἔχομεν ἐν πάσῃ ἡμῶν πράξει. Ταῦτα πάντα δὲν εἶναι ἀπάτη;
πᾶς ἄνθρωπος αἰσθάνεται ταῦτα, καὶ ἄνευ τῆς παραδοχῆς οὐσίας τινὸς δια-
φόρου τοῦ σώματος, οὐσίας αὐθόπαρκτου, πάντα ταῦτα τὰ φαινόμενα δὲν
δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν.

Ἡ ἀποκρίνονται οἱ ὕλισται: ὅ,τι ἡμεῖς ἐνεργεῖαν τῆς ψυχῆς ὀνομάζομεν,
εἶναι ἀπλοῦν τοῦ ἐγκεφάλου προϊόν. Ἡ αὐτὴ, λέγουσι, δύναμις ἡ πέπτουσα
διὰ τοῦ στομάχου, σκέπτεται διὰ τοῦ ἐγκεφάλου ἡ οὕτως καλουμένη τῆς
ψυχῆς ἐνεργεῖα εἶναι ἀπλῶς τὸ προϊόν τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας. Πρὸς τοῦτο
ισχυρίζονται τὰ ἐξῆς: ὅπου ἐγκέφαλος, ἐκεῖ καὶ διάνοια, ἐκεῖ καὶ νόησις;
ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐγκέφαλος, ἐκεῖ οὐδὲ διάνοια οὐδὲ νόησις ὑπάρχει. Ἐκ τῆς
κατασκευῆς καὶ τῆς τελειότητος τοῦ ἐγκεφάλου ἐξάρτηται τὸ πνεῦμα, ἡ
εὐφυΐα, ἡ δεξιότης τῆς φυλῆς, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἡλικία, τὸ γέ-
νος καὶ αἱ διάφοροι ἀσθένειαι ἐπιδρῶσιν ἐξίσου ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὴν
νόησιν. Τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ τελειότης τοῦ εἶδους καὶ τῆς μορφῆς,
τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ διατελοῦσιν ἐν ἁμέσῳ συναφεῖς πρὸς τὴν
διανοητικὴν ἐνεργεῖαν. Μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου αὖξαι ἡ ψυχὴ τοῦ παιδός: φθί-
νοντος καὶ μαραινομένου τοῦ ἐγκεφάλου συμφθίνει καὶ συμαραίνεται παρὰ
τῷ γέροντι ἡ πνευματικὴ δύναμις καὶ ἐνεργεῖα. Αἱ γυναῖκες ἔχουσι σχετικῶς
μικρότερον ἢ οἱ ἄνδρες ἐγκέφαλον, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ μικροτέρα αὐτῶν κρί-
σις καὶ εὐφυΐα. Ὁξυδερκὴ πνεύματα, διάσημοι λόγοι ἔχουσι μέγαν καὶ εὐσχη-
μίστιστον ἐγκέφαλον, μικρόνους ἔχουσι μικρὴν καὶ ἀτελεῖ, ἀμβλεῖς δὲ καὶ φρε-
νόληπτοι ἔχουσι νοσώδη καὶ παραμεμορφωμένον. Ναρκωτικά ὕλαι ἐπιδρῶσιν
ἐξίσου ἐπὶ τε τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὴν ψυχὴν. Ἡ ψυχὴ συμμετέχει ἐσωτερι-
κῶς καὶ κατ' ἀνάγκην τῶν διαφορῶν τοῦ σώματος καταστάσεων κτλ. (Με-
λεῖται κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ ὑπὸ Κ. Σχαιδεράκη ἐξελληνισθεῖσαι ὑφ' ἡμῶν σ. 1.)

Ἀλλ' ἐξηγεῖται ἄρα γε οὕτω, πῶς ὁ ἐγκέφαλος δύναται νὰ παραγάγῃ
ιδέας; Ἐδείχθη ἄρα γε οὕτω, ὅτι δὲν ἔχομεν ψυχὴν, καὶ ὅτι αὕτη εἶναι ἀ-
πλοῦν προϊόν τῶν διαφορῶν τοῦ ἐγκεφάλου μερῶν; Καὶ πῶς δύναται ὁ ἐγκέ-

φκλος νὰ παρὰ γάγγη ιδέαν; Ποία εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου; Δὲν δύ-
νεται νὰ ᾔηται ἄλλη ἢ ἐκείνη, ἣν τὰ διάφορα τοῦ ἐγκεφάλου μέρη παρὰ γουσι
κινοῦνται ἐαυτὰ καὶ ἀμοιβαίως ἐπ' ἄλληλα ἐπενεργοῦνται. Καὶ ἡ ἐνέργεια
αὕτη θὰ παρὰ γάγγη ἔννοιαν; Ἄν τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης
προσπρίθωνται πρὸς ἄλληλα, δύνανται νὰ προέλθωσιν ἐντεῦθεν ρευστὰ ἢ ἀέ-
ρια, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης τοῦ ἐγκεφάλου παρὰ γεται ιδέα, πνευ-
ματικόν τι, ψυχὴ αὐτοσυνειδήτης, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἐκ τοῦ σωματικοῦ
ἀδύνατον νὰ παρὰ γθῇ τὸ πνευματικόν.

Ἄν ἅπας ὁ ψυχικὸς ἡμῶν βίος εἶναι ἀπλοῦν χηρικὸν προϊόν, ἀπλῆ φυσικὴ
ἐν ἡμῖν ἐνέργεια, πόθεν προέρχεται, ὅτι παρὰ γω ἐν ἐμυτῷ κατ' ἀρέσκειαν
ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἔννοιαν; Πόθεν προέρχεται, ὅτι ὁ πνευματικὸς βίος
μου καὶ ιδίως ἡ αὐτοσυνειδήτηξ μου μένει ἡ αὕτη ἐν ἀπάσαις ταῖς μεταβο-
λαῖς τοῦ σωματικοῦ μου βίου; Πόθεν προέρχεται, ὅτι ἅς ἀπαξ προσεκτησάμην
ιδέας παρὰ μένουσιν ἐν ἐμοὶ καὶ διατηροῦνται; Ἄν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς ᾔσαν
ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου, τότε ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἐπαναλαμβάνηται ἐν
ἡμῖν πλὴν ὀλιγίστων παρὰλλαγῶν ἅπας ὁ ψυχικὸς βίος ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν,
ἀνὰ πᾶσαν ὥραν, καθ' ὃν τρόπον τὰ αὐτὰ ἀέρια καὶ ρευστὰ ἐκκρίνονται πάν-
τοτε ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου, δὲν θὰ εἶχον δὲ τὴν δύναμιν νὰ σκεφθῶ ὅ,τι ᾔθε-
λον, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ σκέπτιωμαι καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον. Δὲν θὰ ᾔ-
δυνάμην νὰ μεταβῶ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἔννοιαν. Δὲν θὰ ᾔδυνάμην
ν' ἀναπαρστήσω ἐν ἐμοὶ προτέρας ἐννοίας, ὅν ἡ ἐγκεφαλικὴ ὕλη δὲν συνε-
τίθετο κατὰ τὸν πρότερον τρόπον. Δὲν θὰ ᾔδυνάμην νὰ συνδέσω πρότεραν μὲ
παροῦσαν ἔννοιαν. Ὁ ὕλισμός νευαγεῖ ἀδυνατῶν ν' ἀπαδείξῃ, ὅτι πνευματι-
κόν τι δύναται νὰ παρὰ γθῇ ἐκ τοῦ ὕλικου καὶ μὴ δυνάμενος νὰ διαφιλονει-
κῇ τὸ ἀκαταμάχητον γεγονός τῆς ἐσωτερικῆς ἡμῶν ἐλευθέρως ζωῆς.

Καὶ εἶναι μὲν ὁ πνευματικὸς ἡμῶν βίος προσδεδεμένος εἰς τὸν σωματικόν.
Καὶ ὁ ἐγκέφαλος καὶ ὁ σωματικὸς βίος ἀσκοῦσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν ψυχὴν.
Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἐξαρτᾶται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου, δὲν
ἔπεται ἐντεῦθεν ὅτι ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ εἶναι ταυτόσημα. Δύο ἀπ' ἀλλή-
λων ἐξαρτῶμενα ἀντικείμενα δὲν εἶναι ἀναγκαίως ταυτόσημα. Ἄν ἐκ τῆς
ἐξαρτήσεως τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου θελήσωμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι
ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ εἶναι ταυτόσημα, τότε μετὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ κατ'
ἀνάγκην τὸ παῖζειν μουσικοῦ τινος ἐπὶ τοῦ ὀργάνου δέον νὰ ἐκληφθῇ ἀπλῆ
τοῦ ὀργάνου ἐνέργεια καὶ, φρικτὸν εἰπεῖν, τὸ ὄργανον νὰ ταυτισθῇ μετὰ τοῦ
μουσικοῦ.

Ἄτὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, λέγει ὁ Σχαιδεράχερ, ἐξαρτᾶται πολλαχῶς ἐν
ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ ἐκ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ιδίως τοῦ ἐγκεφάλου,
καθόσον τὰ σωματικὰ ὄργανα καὶ τὸ ὅλον νευρικὸν σύστημα προωρίσθησαν
νὰ χρησιμεύωσιν ὡς μέσα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν πολλῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν.
Καὶ ἅπας δὲ ὁ ὀργανισμὸς τοῦ σώματος ἡμῶν εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησιμεύει ἢ

εἰς μέσα, δι' ὧν αἱ τε ἐντυπώσεις τῶν ἐκτὸς συγκεντροῦνται ἐν τῇ ψυχῇ καὶ αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι εἰς τὰ ἐκτὸς ἐκφαίνονται καὶ ἐκτελοῦνται. Ἐάν λοιπὸν τὰ σωματικὰ ὄργανα ἀναπτυχθῶσι καὶ ἐνεργῶσι κανονικῶς, κανονικῶς τελοῦνται καὶ αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι· ἐάν τοῦναντίον ὁ σωματικὸς ὁργανισμὸς πάσχη, χωλαίνουσι καθόλου καὶ αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι. Καθὼς εἰς Μότσαρτ δὲν δύναται νὰ παίξῃ κανονικῶς ἐπὶ πικραχόρδου κλειδοκυμβάλου, καθὼς εἰς Παγανίνη, χαλασθείσης χορδῆς τινος, δὲν δύναται νὰ παίξῃ ἐπὶ τοῦ τετραχόρδου καὶ εἰς Ἀρίων δὲν δύναται νὰ ἦναι ἐπὶ τοῦ βαρβίτου κύριος τῶν τόνων, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ δὲν δύναται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νὰ τελέσῃ τὸ ἔργον αὐτῆς ἐν διεσθαρμένῳ ὀργάνῳ, οὕτω καὶ αἱ διατάξεις τοῦ ὁργανισμοῦ συνεπάγονται συχνότατα διατάραξιν τῆς ἀρμονικῆς ἀλληλεπιδράσεως σώματος καὶ ψυχῆς» (Μελέται κατὰ τοῦ Ὑλισμοῦ, σ. 42).

Ἄλλ' ἵνα περὶφανέστερα καταδειχθῇ τὸ ἀνυπόστατον τῆς ὕλιστικῆς θεωρίας, ἐξετάσωμεν ἐν τέλει τὰς συνεπείας αὐτῆς διὰ τὸν βίον. Εἶναι τῷ ὄντι φοβερὰί, εἶναι ἀποτρόπαιοι αἱ συνέπειαι τοῦ ὕλισμοῦ διὰ τὸν βίον.

Ὁ ὕλισμὸς, ἀρνούμενος Θεὸν καὶ ψυχὴν, ἀρνούμενος πᾶν πνευματικὸν καὶ ὑπερφυσικόν, εἶναι ἡ φιλοσοφία ἀλόγων καὶ οὐχὶ λογικῶν ὄντων. Πᾶν ὅ,τι ἔχει ὁ ἄνθρωπος εὐγενές καὶ ἱερὸν πίπτει μετὰ τοῦ ὕλισμοῦ· πᾶν ὅ,τι ὑψοῦ καὶ ἐξωραΐζει τὸν ἐπὶ γῆς βίον ἀπόλλυται ὑπὸ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ ἐξαφανίζεται.

Ἄν ὁ ὕλισμὸς ἦναι ἀληθὴς, τότε ὁ ἄνθρωπος οὐδένα ἔχει προορισμόν. Εἶναι κονιορτός, οὐδὲν πλέον ἢ κονιορτός πρὸς στιγμὴν ἐξεγειρόμενος καὶ μεταπλαττόμενος εἰς ἀνθρωπίνην εἰκόνα, ἣτις ταχέως καὶ πάλιν ἀποσυντίθεται καὶ διασκορδάζεται εἰς τὸν αἶρα. Ἐχει τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, ἔχει τὸ αὐτὸ τέλος καὶ τὸ ζῶον. Δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν ἀνώτερος καὶ εὐγενέστερος σκοπός. Πληθὺς ατόμων συνελθοῦσά ποτε ἔπλασεν ἡμεῖς, θ' ἀποσυντεθῶσιν ποτε τὰ άτομα ταῦτα καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὕλης γεννώμενος ζῇ ἐν τῇ ὕλῃ καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὴν ὕλην. «Κατὰ τοῦτο μόνον, λέγει ὁ Feuerbach, διακρίνεται ὁ ἄνθρωπος τοῦ ζῴου, ὅτι εἶναι τὸ ζῶον ὑπερθετικόν τοῦ αἰσθητισμοῦ, τὸ ὃν τὸ μᾶλλον εὐκίσθητον ἐν τῷ κόσμῳ. Θέλετε νὰ καταστήτητε τὸν ἄνθρωπον εὐτυχῇ, ἀνατρέξατε εἰς τὴν πηγὴν τῆς εὐτυχίας, εἰς τὴν πηγὴν πάσης χαρᾶς, εἰς τὰς αἰσθήσεις. (Saemtl. Werke. II 371). Ἄλλ' ἂν αἱ αἰσθήσεις, ἂν ἡ ἡδονὴ ἦναι ὁ ὕψιστος καὶ μόνος τοῦ ἀνθρώπου σκοπός, τότε πᾶσα ἀρετὴ καταρρέει ἀφ' ἐαυτῆς. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη, ἡ μέλλουσα ζωὴ, αἱ ιδέαι αὗται, ἀφ' ὧν ἐδράζεται καὶ δι' ὧν ἐκτελεῖται πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθόν, εἶναι ἀπλᾶ ὄνειρα. Ἀκράτητος ἡδοναπάθειας καὶ ἀμέτρητος ἐγωϊσμοῦ εἶναι ἡ μόνη τῆς ζωῆς σοφία. Δίκαιον ἔχει μόνον ὁ λέγων· γάγωμεν καὶ πίνωμεν, αὖριον γὰρ ἀποθνήσκωμεν. Ὁ βίος τότε δὲν γίνεται ἄλλως ἀνεκτός ἢ ἂν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ ὥραν νέας προσπορίζωμεθα ἡδονάς. Ὁ μὴ παιῶν τοῦτο εἶναι μωρός· καὶ ὁ μὴ δυνάμενος εἶναι ἀξιοθρήνητος.

Ἐάν ᾤμεθα ἀπλῆ ὕλη, ἀπλῆ ἀτόμων συνέλευσις, ὣν ὁ σκοπὸς ἔγκειται ἐν τῇ αἰσθητῇ ἀπολαύσει, τότε ἡ ιδέα τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑψίστη αὕτη καὶ εὐγενεστάτη τῶν ἀνθρώπινων ιδεῶν, καταντᾷ λέξις κενή, ἡ δὲ θρησκεία, τὸ ἐξαίρετον τοῦτο καὶ ἰδιάζον τοῦ ἀνθρώπου πλεονέκτημα, ἐλέγχεται ἀπατηλὴ δόξα ἐπὶ χιλιετηρίδας ὅλας ζυγοῦ δίκην ἐπιβαρύνουσα καὶ εἰσέτι ἐπιβαρύνουσα τὸν ἀνθρώπινον τράχηλον. Τότε μωρὸς εἶναι ὁ πιστεύων εἰς Θεόν, ὁ ἀκολουθῶν θρησκευτικὰ τινὰ παρὰγγέλματα. Ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θρησκεία εἶναι διαρκὴς ἡδονῶν ἀπόλαυσις. Καὶ αὐτὸς ὁ ζῶν κατὰ τινὰ τοῦ λογικοῦ ἀξιωματὰ εἶναι μωρὸς, ἀφοῦ πᾶν ὅ,τι λέγομεν περὶ Θεοῦ καὶ περὶ λογικοῦ εἶναι ἀπλῆ δόξα καὶ οὐδὲν πλέον. «Ἐπαρξίς Θεοῦ, λέγει ὁ Vogt, εἶναι μωρία· ἠθικὸς καταλογισμὸς τῶν πράξεων ἡμῶν εἶναι μωρία· ἀθανασία ψυχῆς εἶναι μωρία». (Bilder aus dem Thierleben. s. 366). «Δὲν θέλομεν αὐταπάνησιν, λέγει ἕτερός τις, ἀπολαύσεις θέλομεν, νυμφῶν χοροὺς, νέκταρ καὶ ἀμβροσίαν θέλομεν. ὦ! ἂν ὁ κόσμος οὐδέποτε ἐπίστευεν εἰς Θεόν, πόσον θὰ ᾔτο εὐτυχέστερος» (H. Heine). Μετὰ τῆς θρησκείας καὶ ἀρετῆς ἐξαφανίζεται πᾶν ὅ,τι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐπενόησέ ποτε μέγα καὶ ὄρχτον καὶ ἐξετέλεσε. Οὐδεμία πλέον τάσις εἰς εὐγενέστερόν τι, ὑψηλότερον καὶ ἰδανικώτερον. Ἡ ἡδονὴ ἐναπολείπεται ἢ μόνη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐπασχάλησις. Ὁ ἄλλο τι ἢ ἡδονὴν ἐπιδιώκων εἶναι ἢ φαντασιώπληκτος ἢ μωρὸς.

Ἐάν ὁ ὕλισμὸς ᾔνοι ἀληθὴς, τότε πᾶν φαινόμενον ἐν τε τῷ φυσικῷ καὶ πνευματικῷ κόσμῳ πρέπει νὰ καθυπαχθῇ ὑπὸ τὸν ἀμετάτρεπτον καὶ ἀπαράκμητον τῆς ἀνάγκης νόμον. Τότε πρέπει πάντες νὰ δοξάζωμεν μετὰ τοῦ Vogt, ὅτι «ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἐπίτης ὡς τὸ ζῷον ἀπλῆ μηχανή, τὸ λογικὸν αὐτοῦ εἶναι τὸ προϊόν ὁρισμένου τινὸς ὀργανισμοῦ καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ βούλησις ἐπομένως ἀναιρεῖται. . . . Ἡ ἐλευθέρᾳ βούλησις δὲν ὑπάρχει, μετ' αὐτῆς δ' αἵρεται καὶ τὸ ὑπεύθυνον καὶ ὁ ἠθικὸς καταλογισμὸς» (Bilder aus dem Thierleben). Τότε πρέπει νὰ δικαιώσωμεν τὸν Moleschott εἰπόντα· «Ὁ ἀνθρώπος εἶναι τὸ ἄθροισμα γενέων καὶ τροφῶν, χώρου καὶ χρόνου, αἵματος καὶ ἀνέμου, ἤχου καὶ φωτός, τροφῆς καὶ ἐνδυμασίας. Ἡ βούλησις αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀναγκασία συνέπεια τῶν αἰτίων τούτων δεδουλευμένη εἰς φυσικὴν τινὰ νόμον, ὡς ὁ πλανήτης εἰς τὴν τροχίαν αὐτοῦ, ὡς τὸ φυτόν εἰς τὸ ἔδαφος» (Kreisl. d. Leb. 64). Τότε πρέπει νὰ ἐπικροτήσωμεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Buchner· «Ἡ αὐτὴ δύναμις ἢ διὰ τοῦ στομάχου πέπτουσα σκέπτεται διὰ τοῦ ἐγκεφάλου. Πάντα τὰ φλυαρήματα περὶ τοῦ ἀνθυποστάτου τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος εἶναι ἐστερημένα πάσης ἀξίας» (Kraft. u. Stoff. 122).

Ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως ἀνάγκη ν' ἀρνηθῶμεν καὶ τὴν ἠθικὴν· διότι ἐλευθερία βουλήσεως καὶ ἠθικὴ εἶναι ιδεαὶ ἀχώριστοι, εἶναι ιδεαὶ θέτουσαι καὶ ἀναιρουσάαι ἀλλήλας. Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία βουλήσεως, ἐκεῖ ἐκλείπει καὶ ἡ ἠθικὴ, μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως αἵρεται καὶ τὸ ὑπεύθυνον καὶ ὁ ἠθικὸς καταλογισμὸς. Τίς πταίει, ἂν ἐν τινι

στιγμῇ τὰ ἄτομα εἶναι οὕτω πως διατεθειμένα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὥστε παράγουσι κλοπὴν ἢ φόνον. Ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως ἀποδείκνυται ἀπατηλῇ. Ὁ κακὸς δὲν εἶναι ἄξιος ἐλέγχων διὰ τὰς κακὰς αὐτοῦ πράξεις· αἱ περιστάσεις, ἡ διάφορος τῶν ἀτόμων θέσις παράγουσι ταύτας. Ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ δίκαιος πρέπει νὰ παύσῃ χαίροντες ἐπὶ ἀγαθῇ τινι πράξει. Τὰ ἄτομα διέτεθησαν ἐν αὐτῷ οὕτως, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄλλως.

Κατὰ τὰς ὑλιστικὰς λοιπὸν ἀρχάς, οὐδεὶς πλέον πρέπει νὰ γίνηται λόγος περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, οὐδεὶς δύναται νὰ ἐπαινῇ ἢ ψέγῃ, πολλῶ δ' ἤττον ν' ἀνταμείβῃ ἢ νὰ τιμωρῇ πράξιν τινα. Τὰ φοβερώτατα λοιπὸν τῶν κακοῦργημάτων καὶ αἱ γενναιόταται τῶν ἀρετῶν ἀνάγκη κατὰ τὰς ὑλιστικὰς ἀρχάς νὰ συνταυτισθῶσι καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ μετρηθῶσι πῆχυνος, ὁ κακοῦργος νὰ θεωρῇται ὡς ἀτυχὴς τις, οἴκτου μᾶλλον ἢ τιμωρίας ἄξιος, ὁ ἐγωῖσμος δὲ καὶ ἡ σωματικὴ ἀπόλαυσις νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς τὰ μόνα νόμιμα καὶ φυσικὰ πάσης πράξεως ἐλατήρια, ὡς ὁ μόνος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου προορισμός. Ἡ ὕπαρξις λοιπὸν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ὁ ἀπαράγραπτος ἠθικός νόμος, πᾶσα καθόλου εὐγενὴς καὶ ὑψηλὴ ἰδέα ἀνάγκη κατὰ τὰς ὑλιστικὰς ἀρχάς ν' ἀπαλειφθῶσιν ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἡ κορωνὶς αὕτη τῆς δημιουργίας, νὰ υποβιβασθῇ εἰς βαθμίδα κατωτέραν τῆς τοῦ ζώου, παντὸς γενναίου αἰσθήματος ἀποστερηθεὶς, πάσης παρηγόρου ἐλπίδος ἀπορφανισθεὶς καὶ ἔρμαιον γεγόμενος ἀκαθέκτων παθῶν καὶ ὀρέξεων. Τὰ ὕψιστα τῆς ἀνθρωπότητος ἰδεώδη, ἅτινα μέχρι τοῦδε δίκην ἀσβεστών καὶ φωτεινῶν ἀστέρων διέχεον φῶς καὶ θερμότητα εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς ἀριάδνειος μίτος ἐν τῷ ἀδιεξόδῳ τοῦ βίου λαβυρίνθῳ ἀνάγκη κατὰ τὰς ἀρχάς ταύτας νὰ σβεσθῶσι διὰ παντός. Ὅτι μέχρι τοῦδε ἐναπέκειτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑψηλόν, μέγα καὶ μιμήσεως ἄξιον, προσφορά τῆς ἰδίας ζωῆς ὑπὲρ τοῦ πλησίον, ἔρως καὶ πίστις πρὸς τὴν πατρίδα, αὐταπάρνησις καὶ εἴ τι ἕτερον, ἀνάγκη νὰ καταχλευασθῇ ὡς προϊόν μωρᾶς θρησκομανίας καὶ πυρεσσούσης κεφαλῆς. Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εἶναι, κατὰ τὰς ὑλιστικὰς ἀρχάς, οὐδὲν ὀλιγώτερον ἢ φαντασιόπληκτος! Σωκράτης πίνων τὸ κώνειον οὐδὲν ὀλιγώτερον ἢ μωρός! Ἡ τέχνη, τὸ ἐξάίσιον τοῦτο τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δημιουργημα, ἀνάγκη νὰ μετατραπῇ εἰς γαργάλισμά τι τοῦ οὐρανίσκου, εἰς τραχὺν τῶν αἰσθήσεων ἐρεθισμόν, καὶ τὴν θέσιν τῶν θεῶν Μουσῶν νὰ καταλάβωσιν αἱ προσηνεῖς καὶ εὐπρόσοδοι τῆς φύσεως θυγατέρες. Θὰ παρελύοντο ἐντελῶς καὶ ἀποσυνετίθεντο οἱ δεσμοὶ παντός ἱεροῦ καὶ ὑψηλοῦ αἰσθήματος. Ὁ κερδῶς μόνος καὶ δισημάντος Ἑρμῆς θὰ ὑπελείπετο ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων θεῶν. Ἐκαστος θὰ ἔσπευδε νὰ κοπιᾷ μὲν ὡς οἶόν τε ὀλιγώτερον, ν' ἀπολαύῃ δὲ ὡς οἶόν τε ἀφθονώτερον, ἔστω καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν λοιπῶν πάντων. Τὸ σύμπαν, συντόμως εἰπεῖν, θὰ ὁμοιάζε πρὸς λιθίνην αἰγυπτίαν σφίγγα ἐπὶ τῆς ὑάρμου ἐκτάδην κειμένην, θὰ παρίστα πελώριον πτώμα τὴν γενικὴν κατάρθειαν καὶ τὸν μαρasmus ἐξεγείρον. Πανταχοῦ θὰ ἐξηπλοῦτο πνευ-

ματικὴν νύκτα καὶ ψυχρότης φοικαλέα· πανταχοῦ θὰ ἐξηπλοῦτο ἡ φρίκη τοῦ Ἄδου ἐν τῇ μορφῇ ἀγῶνος περὶ τὴν ὑπαρξιν. Ἡ ἱστορία τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἡ ἱστορία τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἱστορία καθόλου πρόκειται τρανὴ τῶν λεγόμενων μαρτυρία. Εἶχες λοιπὸν δίκαιον, εἶχες πληρέστατον δίκαιον, σοφὴ τῆς Γενεῦνης πολιτεία, νὰ εἴπῃς· «Φεῦγε τοὺς ὑλιστάς, αἵτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι θέλουσι νὰ ἐξαγγέλωσι τὴν φύσιν, διαδίδουσιν ἀπελπιστικὰς διδασκαλίας . . . οἵτινες ἀνατρέπουσιν, ἀναστρεφούσι καὶ καταλακτίζουσι πᾶν ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἱερὸν, οἵτινες ἀφαρπάξουσιν ἀπὸ τοῦ δυστυχοῦς τὴν τελευταίαν παραμυθίαν ἐν τῇ θλίψει αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν τὸν μόνον χαλινὸν τῶν παθῶν αὐτῶν, οἵτινες καταπνίγουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀρετῆς καταστρέφουσι καὶ καυχῶνται ἐν τούτοις, ὅτι εἶναι οἱ εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἀλήθεια, λέγουσιν, οὐδέποτε εἶναι ἐπιβλαβὴς τῷ ἀνθρώπῳ· ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀποδεικνύει κατ' ἐμὲ, ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ὑλιστῶν δὲν εἶναι ἀληθής» (J.— J. Rousseau. Emile, Γ').

I. ΜΟΣΧΑΚΗΣ ὑφηγητής.

ΟΜΗΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΠΑΡΑ ΡΩΜΑΙΟΙΣ *

Τῶν δὲ λοιπῶν ἐπικῶν ποιητῶν, τῶν ἐπὶ Κικέρωνος ἀχμασάντων μνημονευτέος ὁ Γάιος Ἑλβιος Κίννας, ὅστις κατὰ τὸν Fuhmann: *Anleitung zur Geschichte der Klassischen Literatur* B. II σ. 117» συνέθεσε ποιήματα περὶ Ἀχιλλέως, Τηλέφου καὶ Ξέρξου. Ὁ Weichert ὁμοίως ἐξηγεῖται τί τὸ ὀριστέον περὶ ταύτης τῆς γνώμης τοῦ Fuhmann ἀποφαινόμενος «περὶ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ξέρξου, τῶν ἐπικῶν δηλ. τοῦ Κίννα ποιημάτων, ὁπόθεν ἤρυστο τὰ ἑαυτοῦ ὁ Fuhmann με διαφεύγει· περὶ δὲ τοῦ ἔπους, οὗ ἡ ἐπιγραφή *Τηλέφος*, ἀρκεῖτω μοι εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἄθλιον αὐτὸ ποιημάτιον ἐγράφη ἐν ἐλεγεῖσι».

Καὶ τοῦ Κατούλλου ἐπὶ πᾶσι τὸ ἐπιθαλάμιον Πηλέως καὶ Θέτιδος ¹ ἐνθάδε κρίνεται ἀνενεκτέον. Καίτοι ὁ Κάτουλλος ἐν τῇ συνθέσει τοῦ ἔπους τούτου ἔσχε πρὸ ὁμμάτων κατ' ἐξοχὴν Ἀλεξανδρίνους ποιητάς, οὐδὲν ἥττον καὶ τὸν Ὅμηρον αὐτὸν πολλαχοῦ ἐξήλωσεν. Οὐδ' ὀλιγώτερον τὰ λοιπὰ τοῦ Κατούλλου ποιήματα ἐμφαίνουσι τὰ ἔχνη τῆς ὁμηρικῆς ἀναγνώσεως, ὥςπερ ὁ Haupt κατέδειξεν ἐν τοῖς ἀκαδημαϊκοῖς προγράμμασιν, ἐν οἷς ἐπραγματεύθη τὰς τοῦ Κατούλλου ποιήσεις. Οὐδὲ τοῦ Haupt ὀλιγώτερον ὁ Δοιρίγκιος

* Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰδὲ σελ. 506 καὶ 776.

¹ Ὅπερ ἐν δοκιμωτάτῃ ἐμμέτρῳ ἑλληνικῇ μεθερμηνείᾳ ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κ. Φιλίππου Ἰωάννου, συνεξετυπώθη ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς αὐτοῦ Παράρτοις ἐκδ. 6' ἀπὸ σ. 158—183.